

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
КАФЕДРА ІСТОРІЇ СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ ТА СЕРЕДНІХ ВІКІВ

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«Людина доби Середньовіччя: повсякденне життя та ментальність»

напрямок підготовки Історія
(шифр і назва напрямку підготовки)

спеціальність 014 – «Середня освіта»
(шифр і назва спеціальності)

інститут, факультет, відділення Історії та міжнародних відносин
(назва факультету, відділення)

Робоча програма навчальної дисципліни «Людина доби Середньовіччя: повсякденне життя та ментальність» для студентів другого курсу, факультету історії та міжнародних відносин, за спеціальністю «Середня освіта (Історія)».

Підготовлена доц. Керецман Н.П.

Робоча програма навчальної дисципліни затверджена на засіданні кафедри

Протокол від _____ 2017 року № _____

Завідувач кафедри

(_____)

_____

(прізвище та ініціали)

(підпис)

Схвалено Науково-методичною комісією факультету історії і міжнародних відносин

Протокол від “ ____ ” _____ 20__ року № ____

“ ____ ” _____ 20__ року

1. Опис навчальної дисципліни
„ЛЮДИНА ДОБИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ: ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ ТА
МЕНТАЛЬНІСТЬ»

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, спеціальність, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
Курс: II Семестр: IV Кількість кредитів за ECTS: - 3.0 Модулі: Кількість: 1 Змістовних модулів: Кількість: 1 Загальна кількість годин за навчальним планом: 90	Галузь знань: 03 - «Гуманітарні науки» Напрямок підготовки: Історія Спеціальність: 014 - «Середня освіта» Освітній ступінь: бакалавр	Дисципліна вільного вибору Лекцій: 28 год. Семінари: 12 год. Самостійна робота: 50 год. Вид контролю: залік (семестр IV)

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: Метою курсу є поглиблення знань студентів із історії середньовічної Європи в такій її царині як ментальність (історична психологія) та культура повсякдення. Предметом аналізу стали соціально-психологічні установки, автоматизми і звички свідомості, способи бачення світу, уявлення людей доби Середньовіччя. При цьому у курсі для наближення до суті предмету розглядаються з одного боку, спільні для людей середньовічної епохи «параметри» їх буття, а з іншого – акцентується увага на належності цих людей до різних станів, груп, професій, культурних рівнів, що по-своєму виражали свою ментальність. Відтак, головним об’єктом дослідження у курсі є людина як жива соціальна істота, вивчення якої і служить гуманізації історії. Іншою складовою курсу є повсякденне життя людини Середньовіччя.

Завдання: розкрити сутність основної дефініції курсу – «ментальність», «повсякденне життя»; проаналізувати історію вивчення ментальності та повсякдення; систематизоване висвітлення особливостей середньовічної ментальності; охарактеризувати в чому полягає інаковість людини Середньовіччя;

Передумови вивчення: нормативні курси «Історія Стародавнього Сходу», «Історія Стародавньої Греції та Риму», «Історія та культура Середньовічної Європи», «Історія України», антропологія, етнологія, народознавство, психологія, релігієзнавство.

Програма курсу «Людина середньовіччя: повсякденне життя та ментальність» складена у відповідності із навчальним планом історичних факультетів університетів IV-го рівня акредитації, згідно системи викладання навчального матеріалу в більшості наявних підручників з історії середніх віків та історії теорії світової і вітчизняної культури та культурології. Курс побудований таким чином, що проблеми ментальності розглядатимуться у лекційному сегменті, а повсякденне життя – на семінарських заняттях.

Знання дисципліни передбачає вміння збирати, систематизувати, аналізувати інформацію історичного характеру та використовувати її на практиці. Опрацювання історичних джерел та практичні види роботи спонукатимуть студентів до логічного мислення, критичного аналізу теоретичного матеріалу та історичних джерел. Оволодіння дисципліною передбачає пізнання через призму ментальних уявлень людини середньовіччя сутності епохи, політичних, соціально-економічних та культурно-релігійних процесів, які обумовлюють особливості історичного розвитку Західної Європи. Програма навчального курсу розрахована на вивчення і засвоєння конкретного матеріалу по історії розвитку ментальності та повсякдення людини Середньовіччя.

Студенти повинні знати:

- суть, зміст, поняття «ментальність», «повсякдення»;
- головні етапи розвитку, характерні особливості вивчення колективної ментальності;
- здобутки, дискусійні моменти, напрацювання у вивченні питань ментальності;
- основні джерела для вивчення, аналізу ментальних уявлень людини Середньовіччя;
- особливості середньовічного способу мислення й сприйняття навколишнього світу;
- основні складові повсякденного життя людини Середньовіччя;
- в чому полягає інаковість середньовічного суспільства і людини.

Студенти повинні вміти:

- оперувати категоріальним та понятійним апаратом;
- аналізувати головні етапи розвитку наукових досліджень про ментальність та повсякдення;
- працювати з історичними джерелами як от: письмовими, художньо-образотворчими (іконографічними), речовими для характеристики ментальних установок та повсякденного життя людини Середньовіччя;
- добирати джерела для реконструкції середньовічної ментальності та історії повсякдення.

3. Програма навчальної дисципліни

Модуль № 1

Змістовний модуль 1. Теоретичні основи курсу

Тема 1. Предмет і завдання курсу

Зміст терміну «ментальність». Ментальність як історична категорія. Зміст терміну «ментальність». Спосіб мислення. Змісти мислення. Предмет історичної ментальності. Ментальні опозиції: природне і культурне, емоційне і раціональне, індивідуальне і суспільне. Джерела з історія ментальності.

Повсякденне життя, як напрямок історичних досліджень.

Тема 2. Теоретична розробка поняття «ментальність» та «повсякдення»

Перші етнопсихологічні спостереження. Античність: Геродот, Ксенофонт, Тацит, Страбон, Пліній. Середньовіччя: Ібн Халдун. Просвітництво: Дж. Віко, Ш.-Л. Монтеск'є, Й. Гердер. Наукове філософське обґрунтування терміну: А. де Токвіль (1835), Р.Емерсон (1856).

Поняття «ментальність» в етнології. Етно-національна психологія. Етнічна ментальність (етнічний характер і темперамент). Примітивна ментальність. Дюркгейм. Мосс. Леві-Брюль. Кассіер. Гуссерль. Соціальний характер «ментальності»: Фромм. Неокантіанство. Феноменологія. Психоаналітика. Поняття «епістемій». З Фрейд.

Французька гуманітарна наука ХХ ст. про ментальність. М.Пруст. Колективна ментальність. У працях представників школи «Анналів». Л. Февр. М. Блок. Ж.Ле Гофф. Ж. Дюбі. Е. Ле Руа Лядур'є. Культурологічні інтелектуальні здобутки про ментальність: Й. Хьойзінга. Ж.-П. Вернан. П.Франкастель. Е.Панофскі.

Постмодерні парадигми у вивченні ментальності. Готизація середньовіччя. Феміністична історіографія. Дослідження маргінального та випадкового. Лінгвістичний поворот у вивченні джерела, як тексту. Новий медієвалізм.

Змістовний модуль 2. Ментальні уявлення людини Середньовіччя

Тема 3. Час. Історія.

Циклічність та лінеарність часу. Час церковний. Монополія церкви на час. Час аграрний. Час сеньйоріальний. Обчислення часу. Ніч і день в Середньовіччі. Середньовічне місто та зміни у відношенні до часу. Час бюргерів. Контроль за часом. Винайдення механічного годинника. Кінець монополії на час церкви. Сприйняття часу і мала есхатологія.

Лінеарність історії. Християнська традиція. Історичне мислення. Інтерес до минулого. Авторитетність давності. Особливості періодизації історії доби Середньовіччя.

Тема 4. Простір. Територія.

Одиниці простору: тіло, дім, село, край, християнський світ-мир. Система мір. Обміри відстаней. Важливі атрибути простору (горизонтальні структури): ліс, дороги, міста, монастирі. Зони святості. Середньовічні горизонти: географічні, християнські. Вертикальні сфери. Ідеальний краєвид.

Зміна у сприйнятті простору у Високому Середньовіччі. Переваги вертикального над горизонтальним (готика, історіографія), дальнього простору – над ближнім (образотворче мистецтво).

Тема 5. Індивид. Сім'я. Суспільство.

Сприйняття і розуміння особи та суспільства у Ранньому Середньовіччі. Римська традиція. Впливи германського варварського світу. Християнські впливи. Сім'я (римські, варварські, християнські впливи). Сім'я в Ранньому середньовіччі. Сімейна революція XI ст. XII ст. та нові моделі сім'ї. Домочадці. Familia. Значення родових зв'язків. Аристократичні лін'яжі: загрози прімогенітури. Родинні кровні зв'язки. Родова солідарність. Структура родинності.

Злам у відносинах індивіда та суспільства у Високому Середньовіччі.

Вікова стратифікація суспільства. Дитинство. Юність, Зрілість. Старість.

Суспільство. Дуалістичність структур Раннього Середньовіччя. Трифункційна структура суспільства Високого Середньовіччя. Oratores. Bellatores. Laboratores. Система васальних відносин.

Тема 6. Дитина і дитинство.

Отці церкви та засудження дитячої природи. Дитячий вік. Вікова стратифікація суспільства. Зміна вікової традації у Високому і Пізньому Середньовіччі. Правоздатність дітей. Шлюбний вік. Регламентация шлюбних відносин. Контрацепція. Дитинство і соціальна стратифікація. Обов'язки батьків. Світська влада і дитинство.

Тема 7. Жінка. Сексуальність. Кохання.

Світ жінки. Церква і жінка. Черниця. Дівчина. Вдова. «Поza шлюбом нема порятунку». Формування таїнства шлюбу XII ст. Шлюб як політико-економічний альянс. Шлюбний кодекс. Правовий статус жінки. Жінка в соціальному вимірі.

XII-XIII ст.: нові духовні цінності. Містична любов до Бога (монастирські кола). Мистецтво любові: куртуазний кодекс поведінки. Служіння Прекрасній Дамі (militis dominae). Придворна культура Окситанії. Королівський дім. Фемінізація двору. Тріада: король, королева, фаворитка. Заміжжя. Вагітність. Регенство

Тема 8. Душа. Гріх

Образи душі. Душа як перше тіло. Вага душі. Вчення про чистилище і душа. Дискусії про здатність душі бачити. Трактат Арістотеля про душу та його рецепція теологами Високого Середньовіччя та університетською спільнотою .

Песимістична домінанта середньовічної цивілізації. Еволюція поняття гріха. Антична цивілізація (Платон. Сократ. Арістотель. Стоїки). Теологія гріха. Гріх – центральне поняття

християнського богослів'я. Апостол Павло. Тертулліан. Климент Александрійський. Ориген. Аврелій Августин. Фома Аквінський. Класифікація гріхів.

Форми покаяння (молитви, піст, милостиня). Сповідь. Еволюція сповіді. Пенітенціалії. Загрози формалізації сповіді. Масове формування почуття провини. «Керівництва до сповіді».

Тема 9. Тіло і тілесність

Християнська традиція в оцінках тілесності. Грішна плоть. Зв'язок між плоттю і гріхом. Первородний гріх і сексуальність. Тотальне засудження сексуального життя та його сувора регламентація. Демографічні та ментальні наслідки. Дуалізм душі і тіла. Практика самобичування: визволення душі із чистилища, *imitatio Christi*. Чернеча практика (Франциск Ассізький, Генріх Сузо). Рух флагелантів (із середини XIV ст.). Тіло як унаочнення прощення душі. Мощі. Таврування.

Метафори, пов'язані із частинами тіла. Тіло як форма комунікації (жест, одяг). Піклування про тіло. Гігієна. Косметичні засоби.

Тема 10. Хвороби і смерть

Християнська традиція про хворобу. Народна медицина. Зміна поглядів на хворобу у Високому Середньовіччі. Поява перших міських лікарень. Медицина в університетах. Причини, перебіг, вияви, лікування хвороби. Каритативна діяльність

Смерть та поховальні обряди. «Добра смерть». Підготовка до відходу. Остання воля. Заповіти. Негідна смерть. Формування заупокійної меси. Похорони. Траурна процесія: кортеж кліриків та бідняків. Цвинтарі. Відношення до покійників. Постать смерті. *Danse macabre*.

Тема 11. Праця і свято

Християнська традиція і морально-етичне відношення до праці. Праця як покарання і праця як необхідність. Ідеал раннього Середньовіччя – праця як різновид аскези. Статифікація суспільства і праця: етапи становлення. Система орденів. *Laboratores*. Ієрархія трудової діяльності. Абівалентність в оцінці сільськогосподарської діяльності. Чесні і нечесні професії. Пережитки первісного менталітету у відношенні до певного роду занять. Поява середньовічного міста і початок реабілітації праці. Праця вища від звитяги.

Поняття свята. Вибух святковості XI-XIII ст. Рицарство. Турніри. Полювання. Релігійні свята. Місто як центр культури святкування. Свято і двір. Нові форми відпочинку. Дозвілля. Канікули. *Recreatio*. Ігри.

Тема 12. Влада і право

Відсутність поняття «влада». Персоніфікація влади. Обмеження влади правом, релігійними нормами, суспільними інституціями, об'єднаними групами. Боротьба за владу. Сприйняття влади. Образ правителя. Боротьба за супрематію між *regnum* та *sacerdotium*. Репрезентація влади. Метафори про владу і державу. Атрибути влади. «Сакралізація і харизма королівської влади»: коронації, помазання, поховання, в'їзди, зцілення. Величання правителів.

Васалітет. Етапи вступу у васалітет. Оммаж (клятва вірності). Обітниця. Інвеститура ф'єфа. Соціоекономічні та соціокультурні символи інвеститури. Типологія інвеститури. Розрив оммажа.

Варварська традиція права. Право сили. Християнські основи права. Тіло і душа у правовому полі. Божий суд. Поєдинок. Суд ордалій. «Помічники у присязі». Божий мир. Боже перемир'я. Народження сучасного кримінального права. Правова концепція передачі влади.

Тема 13. Світ емоцій. Страх, надія, радість, смуток і щастя

Невпевненість. Агресивна ментальність. Схиляння перед авторитетами. Схиляння перед дивом чудом. Символізм мислення. Любов до світла. Фізичне світло. Поняття красивого (яскраве, багате, здорове). Екзальтованість.

Страх індивідуальний. Страхи колективні. Страх за долю у потойбіччі. Ріст есхатологічних очікувань з XII ст. Страх смертної години. Колективна реакція на страх. Способи подолання страху. Надії на спасіння, встановлення миру, короля миротворця

Засудження церквою мирських форм неприхованого вираження афектів (емоцій). Щастя близькості до Бога. Щастя в спогляданні. Смуток, меланхолія та еволюція її сприйняття. Зміни розуміння радості і смутку у Високому Середньовіччі. Секуляризація щастя. Суспільний та особистісний ідеали щастя.

4. Структура навчальної дисципліни

№	Тема	Денна форма			Заочна форма	
		Лекції	Семинари	Самостійна робота	Лекції	Самостійна робота
Модуль 1						
Змістовний модуль 1. Теоретичні основи курсу						
1.	Предмет і завдання курсу	2		2		
2.	Теоретичні розробки поняття «ментальність» та «повсякденне життя» в історіографії	2		4	2	10
Змістовний модуль 2. Ментальні уявлення людини Середньовіччя						
3.	Сприйняття часу	2	2	4	2	4
4.	Сприйняття простору	2		4		4
5.	Індивид, сім'я та суспільство в середньовічній ментальності	2	2	4	2	6
6.	Сприйняття дитини та дитинства	2		4		4
7.	Сприйняття жінки в середньовічній Європі	2	2	4	2	6
8.	Душа, гріх та їх сприйняття в середньовічній Європі	2		4		4
9.	Тіло та тілесність у Середньовіччі	2	2	4	2	6
10.	Хвороби, смерть та їх сприйняття	2		4		4
11.	Праця і свято в Середньовічній Європі	2	2	4	2	6
12.	Влада і право в середньовічній Європі	2		4		6
13.	Світ емоцій людини Середньовіччя	4	2	4	2	10
Разом годин:		28	12	50	14	76

5. Теми лекційних занять

Тема 1. Предмет і завдання курсу

План:

1. «Ментальність» як історична категорія.
2. Предмет історичної ментальності.
3. Джерела з історії ментальності.
4. Повсякденне життя як напрямок історичних досліджень.

Тема 2. Теоретичні розробки поняття «ментальність» та «повсякденне життя» в історіографії

План:

1. Етнологічні дослідження ментальності.
2. Французька гуманітарна наука про ментальність.
3. Культурологічні дослідження ментальності.
4. Постмодерні парадигми у вивченні ментальності кінець XX – початок XXI ст.
5. Вивчення середньовічної ментальності у радянській та пострадянській історіографії.

Тема 3. Сприйняття часу

План:

1. Антична та християнська традиції в сприйнятті часу. Циклічність та лінеарність часу.
2. Час церковний, аграрний, сеньйоріальний, час бюргерів.
3. Обчислення часу
4. Сприйняття часу і мала есхатологія.
5. Історичне мислення.

Тема 4. Сприйняття простору

План:

1. Одиниці простору.
2. Система мір.
3. Атрибути простору.
4. Зміна у сприйнятті простору у Високому Середньовіччі.

Тема 5. Індивид, сім'я та суспільство в середньовічній ментальності.

План:

1. Сприйняття та розуміння особи.
2. Дім, сім'я, родина та їх сприйняття.
3. Суспільство та його стратифікація.
4. Система особистих зв'язків.

Тема 6. Сприйняття дитини та дитинства

План:

1. Отці церкви та засудження дитячої природи.
2. Дитячий вік.
3. Правоздатність дітей.
4. Дитинство і соціальна стратифікація. Обов'язки батьків.
5. Світська влада і дитинство.

Тема 7. Сприйняття жінки в середньовічній Європі

План:

1. Світ жінки.
2. Християнська традиція у сприйнятті жінки.
3. Правовий статус жінки.
4. Жінка в соціальному вимірі.
5. Куртуазний кодекс поведінки.
6. Жінка і королівський двір.

Тема 8. Душа, гріх та їх сприйняття в середньовічній Європі

План:

1. Сприйняття душі. Образи душі.
2. Еволюція поняття гріха.
3. Форми покаяння.
4. Еволюція сповіді.

Тема 9. Тіло та тілесність у Середньовіччі

План:

1. Християнська традиція в оцінці тілесності.
2. Дуалізм душі і тіла.
3. Умертвлення тіла.
4. Тіло як форма комунікації. Метафоричність тіла.
5. Піклування про тіло. Гігієна. Косметичні засоби.

Тема 10. Хвороби, смерть та їх сприйняття

План:

1. Християнська традиція про хворобу.
2. Хвороба та її сприйняття у Високому Середньовіччі.
3. Медична теорія та практика.
4. Каритативна діяльність
5. Сприйняття смерті.

Тема 11. Праця і свято у середньовічній Європі

План:

1. Християнська традиція і морально-етичне відношення до праці.
2. Стратифікація суспільства і праця.
3. Ієрархія трудової діяльності.
4. Місто і реабілітація праці.
5. Свято і його сприйняття. Свята і святкування.

Тема 12. Влада і право в середньовічній Європі

План:

1. Влада та її персоніфікація.
2. Сприйняття влади. Образ правителя.
3. Репрезентація влади.
4. Васалітет: етапи вступу. Розрив оммажу.
5. Право та його еволюція в Середньовіччі.

Тема 13. Світ емоцій людини Середньовіччя

План:

1. Естетичні уявлення (Сприйняття і розуміння краси)
2. Страхи.
3. Надії.
4. Радість
5. Смуток.
6. Щастя.

6. Теми семінарських занять

Тема 1: Бургери і місто – 4 год.

План:

1. Міська архітектура. Основні компоненти. Собор як архітектурна домінанта міста. Нові типи цивільної забудови: сторожеві вежі, ратуші, біржі, складські приміщення, госпіталі).
2. Приватне житло городянина. Архітектура. Опалення. Зручності. Інтер'єр. Меблі. Начиння.
3. Щоденне життя городян. Їжа. Напої. Одяг. Зачіски.
4. Основні риси соціальної психології городян (відношення до праці, до феодалного дворянства і його способу життя, до Бога, віри, справ благочестя, церкви чернецтва, знання, освіченості і т.ін.). Етика і норми поведінки.
5. Свята і видовища у місті. Церковні процесії. Театральні вистави. Страти. Карнавал.
6. Ігри і розваги городян.

Література: 10, 11, 20, 35, 42, 58, 60, 66, 67, 68, 69, 73, 77, 82, 87, 94, 101, 103, 139, 147.

Тема 2. Феодали і замок – 4 год.

План:

1. Романська архітектура. Замок як фортеця. Основні архітектурні компоненти. Комунікації. Опалення. Постачання. Оборона.
2. Внутрішній вигляд замку. Побут феодалів.
3. Соціальна психологія (уявлення про честь, обов'язок, незалежність, відношення до інших станів). Рицарська мораль та етика.
4. Рицарство. Озброєння. Посвячення в рицарі.
5. Розваги феодалів. Турнір. Судові поєдинки. Полювання. Бенкет. Поезія.
Література: 6, 8, 9, 11, 19, 20, 30, 33, 38, 45, 51, 53, 55, 58, 60, 72, 77, 78, 81, 83, 90, 95, 99, 101, 103, 108, 109, 119, 121, 123, 125, 128, 136, 137, 143, 147.

Тема 3. Середньовічне село та його мешканці – 2 год.

План:

1. Селяни і сільське суспільство в літературі Раннього Середньовіччя.
2. Робочий день на селі.
3. Селянська сім'я. 64, 71,
4. Опір селян. Повстання. (Жакерія. Апостольські брати. Лолларди)
5. Неділя і сільські свята. Весілля на селі.
Література: 1, 2, 3, 7, 8, 9, 11, 13, 14, 16, 19, 23, 32, 39, 44, 58, 60, 62, 77, 87, 100, 103, 105, 125, 126.

Тема 4. Монастир і монахи – 2 год.

План:

1. Монастирська архітектура. Основні приміщення. Краса ландшафту.
2. Монастирське господарство (економіка). Виноградники. Пиво. Суспільні роботи (монастирські майстерні). Школи. Скрипторії. Бібліотеки. Притулки.
3. Управління. Функції. Монастирська демократія.
4. Денний розпорядок.
5. Їжа. Піст. Утримання. Гігієна.
6. Одяг.
Література: 9, 10, 17, 19, 20, 22, 26, 31, 33, 58, 66, 67, 68, 69, 77, 82, 84, 94, 103, 108, 111, 118, 125, 126, 133, 143.

7. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
	Змістовний модуль 1.	
1.	Повсякденне життя як напрямок історичних досліджень	2
2.	Опрацювання на вибір монографічного дослідження зі списку	4
	Змістовний модуль 2.	
3.	Романський стиль в середньовічній Європі	4
4.	Облаштування та символіка романського храму.	4
5.	Готичний стиль в середньовічній Європі	4
6.	Облаштування та символіка готичного храму	4
7.	«Полум'яна готика» в середньовічній Європі. Особливості стилістики на прикладі мистецтва Бургундського герцогства	4
8.	Типи скульптур та місце їх розташування в середньовічному соборі.	4
9.	Скульптурна група собору (на вибір)	4
10.	Повсякдення в скульптурній групі середньовічного храму (на вибір).	4
11.	Символіка числа	4
12.	Бастіарії та флорарії	4
13.	Музика та музиканти в іконографії	4

14.	Сприйняття прекрасного в середньовічній Європі	4
	Разом	50

На самостійну роботу виноситься ґрунтовне вивчення одного джерела (10 балів) і однієї монографії (10 балів) із вказаних у матеріалах до семінарських занять, проведення наукових семінарів-презентацій (15 балів), підготовка реферату (5 балів). При підрахунку балів береться до уваги відвідування лекційних занять (5 балів).

Реферат готується у випадку пропущених семінарських занять, а також по окремих темах. Його оформлення повинно відповідати наступним вимогам:

- на титульній сторінці має бути зазначено, що це „Реферат з історії середніх віків”, який підготував (ла) студент (ка) другого курсу історичного факультету стаціонарного відділення (прізвище та ініціали);
- обсяг реферату 7-10 стор. (бажано у друкованому вигляді);
- в кінці реферату має бути вказана використана література;
- наприкінці реферату студент повинен зробити самостійні висновки;
- технічні вимоги: формат паперу А4 (білого кольору), інформацію фіксувати тільки на одному боці аркушу, поля (верхнє, нижнє та лїве – 2 см, правє – 1 см), шриффт „Times New Roman”, розмір – 14, інтервал – 1,5;
- реферат слід здати викладачеві, або методисту на кафедрі.
-

Теми рефератів:

1. Жінка в правовому полі середньовічної Європи.
2. Жінка і хрестові походи.
3. Куртуазність: суди любові.
4. Рицарська етика.
5. Лікувальна справа в середньовічній Європі.
6. Географічні уявлення в середньовічній Європі
7. Алхімія і алхіміки.
8. «Кентерберійські оповідання» Дж. Чосера як джерело з історії повсякдення.
9. Відьомство в середньовічній Європі.
10. Мода в середньовічній Європі (Бургундська мода).
11. Символіка готичного собору.
12. Чужі в середньовічній Європі (етнічні, конфесійні меншини).
13. Проблема бідності.
14. Маргінали (злодії, повії, жебраки).
15. Кровна помста як феномен та її трансформація.
16. Королівська влада та її сприйняття (на прикладі Франції).
17. Кондотьер (явище військового найманства).
18. Королівський двір (на вибір: наприклад, французький при Філіпі II Августі, Людовіку IX, Валуа, бургундських герцогів...)
19. Символіка королівської влади. Коронація.
20. «Книга про придворного» Бальдассаре Кастільоне. Етика двора та правила поведінки.
21. Становлення сповіді у середньовічній Європі.
22. Правило Бенедикта Нурсійського як джерело повсякдення ченців.
23. «Історія франків» Григорія Турського як джерело з історії повсякдення.
24. «Церковна історія народу англів» Беди Вельмишановного як джерело з історії повсякдення.
25. Судочинство: від божого суду до суду присяжних.
26. Дуель, призначення, еволюція.
27. Євреї, єврейські погроми, вигнання.
28. Ігри та розваги в середньовічній Європі.
29. Свята та видовища в середньовічній Європі.

30. Поезія вагантів як джерело культури повсякдення.
31. Символіка кольору.
32. Жест в культурі Середньовіччя
33. Символізм та його сприйняття (бестіарії, флорарії, мінерали, цифра-число).

8. Методи навчання

Метод навчання являє собою спосіб подання (представлення) інформації студентові в ході його пізнавальної діяльності.

В процесі навчання використовуються наступні методи:

1. Пояснювально-ілюстративний метод або інформаційно-рецептивний.

- Студенти одержують знання на лекції, з навчальної або методичної літератури.
- Студенти сприймають і осмислюють факти, оцінки, висновки й залишаються в рамках репродуктивного (відтворюючого) мислення.
- Даний метод знаходить широке застосування у вузі для передачі великого масиву інформації.
- Інформаційно-рецептивний метод сам по собі не формує в студента умінь і навичок використання отриманих знань і не гарантує їх свідомого й міцного запам'ятовування.

2. Репродуктивний метод

- Застосування вивченого на основі зразка або правила.
- Діяльність студентів носить алгоритмічний характер, тобто виконується за інструкціями, приписами, правилами в аналогічних, подібних з показаним зразком ситуаціях.
- Організовується діяльність студентів за кількарізним відтворенням засвоєваних знань. Для цього використовуються різноманітні вправи, семінарські заняття, практичні роботи, програмований контроль, різні форми самоконтролю.
- Застосовується у взаємозв'язку з інформаційно-рецептивним методом (який передуює репродуктивному). Разом вони сприяють формуванню знань, навичок і вмінь студентів, формують основні розумові операції (аналіз, синтез, узагальнення та ін.).
- Не гарантує розвитку творчих здатностей студентів.

3. Метод проблемного викладу.

- До викладу матеріалу ставиться проблема, формулюється пізнавальне завдання на основі різних джерел і засобів.
- Демонструється спосіб вирішення поставленого завдання.
- Спосіб досягнення мети - розкриття системи доказів, порівняння точок зору, різних підходів.
- Студенти стають свідками й співучасниками наукового пошуку.
- Студенти не тільки сприймають, усвідомлюють і запам'ятовують готову інформацію, але й стежать за логікою доказів, за напрямом думки педагога.

4. Частково-пошуковий, або евристичний, метод.

- Полягає в організації активного пошуку вирішення, сформульованих в процесі навчання (або сформульованих самостійно), пізнавальних завдань.
- Пошук рішення відбувається під керівництвом викладача, або на основі евристичних програм і вказівок.
- Процес мислення набуває продуктивного характеру.
- Процес мислення поетапно направляється й контролюється викладачем або самими студентами на основі роботи над програмами (у тому числі й комп'ютерними) і навчальними посібниками.
- Метод дозволяє активізувати мислення, викликати зацікавленість до пізнання на семінарах і колоквіумах.

5. Дослідницький метод.

- Проводиться аналіз матеріалу, постановки проблем і завдань та короткого усного або письмового інструктажу студентів.

- Студенти самостійно вивчають літературу, джерела й виконують інші дії пошукового характеру.
- Завдання, які виконуються з використанням дослідницького методу, містять в собі всі елементи самостійного дослідницького процесу (постановку завдання, обґрунтування, припущення, пошук відповідних джерел необхідної інформації, процес вирішення завдання).
- У даному методі найбільш повно проявляються ініціатива, самостійність, творчий пошук у дослідницькій діяльності.
- Навчальна робота безпосередньо переростає в наукове дослідження.

Застосовуються також методи, що ґрунтуються на основі виділення джерел передачі змісту:

- *Словесні:* джерелом знання є усне або друковане слово (розповідь, бесіда, інструктаж і ін.)
- *Практичні методи:* Студенти одержують знання й уміння, виконуючи практичні дії.
- *Наочні методи:* джерелом знань є спостережувані предмети, явища, наочні приклади (ілюстрування, показ).

Дискусійні методи використовуються на семінарських заняттях. Елементи дискусії (суперечки, зіткнення позицій, навмисного загострення й навіть перебільшення протиріч в обговорюваному матеріалі). Дискусійні методи виступають як засіб не тільки навчання, але й виховання.

9. Методи контролю

Концепція організації навчального процесу в Ужгородському національному університеті розроблена на основі «Тимчасового положення МОН України про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі підготовки фахівців».

Оцінювання якості знань студентів, в умовах організації навчального процесу за кредитно-модульною системою здійснюється шляхом поточного, модульного (проміжного), підсумкового (семестрового) контролю.

Поточний контроль

Поточний контроль – це оцінювання знань студента під час семінарських занять, самостійної роботи та активності студента на занятті.

Поточний контроль рівня засвоєння навчального матеріалу дисципліни оцінюється за п'ятибальною шкалою. У кінці семестру виводиться середнє арифметичне усіх одержаних оцінок за відповіді та модуль. Одержаний результат переводиться у бали.

Якщо студент жодного разу не відповідав на семінарських заняттях, матиме за відповідний поточний контроль 0 балів.

Форми участі студентів у навчальному процесі, які підлягають поточному контролю:

- Виступ з основного питання.
- Усна наукова доповідь.
- Доповнення, запитання до виступаючого, рецензія на виступ.
- Участь у дискусіях, інтерактивних формах організації заняття.
- Аналіз джерельної і монографічної літератури.
- Письмові завдання (тестові, контрольні, творчі роботи тощо).

Результати поточного контролю заносяться до журналу обліку роботи академічної групи. Позитивна оцінка поточної успішності студента за відсутності пропущених і невідпрацьованих семінарських занять, позитивні оцінки за модульні роботи є підставою допуску до підсумкової форми контролю – іспиту.

Модульний (проміжний) контроль

Модульний контроль (МК) проводиться раз за семестр, відповідно до графіка навчального процесу.

Контрольні заходи модульного контролю з навчальної дисципліни проводяться під час семінарських занять в академічній групі відповідно до розкладу занять.

Контрольні заходи модульного контролю проводяться у комбінованій формі: у вигляді тестування та письмових контрольних робіт. Вид контрольного заходу та методика урахування складових модульного контролю при визначенні оцінки за МК розробляється викладачам і затверджується кафедрою.

До контрольного заходу відповідного модульного контролю студент допускається незалежно від результатів поточного контролю. На консультаціях студент може відпрацювати пропущені семінарські заняття, захистити індивідуальні завдання, реферати, а також ліквідувати заборгованості з інших видів навчальної роботи.

Студент, який з поважної причини не зміг з'явитися на модульний контроль за дозволом декана може скласти пропущений модульний контроль з предмету.

Підсумковий (семестровий) контроль

Система не передбачає обов'язкового семестрового екзамену для всіх студентів. Протягом навчального семестру студенти складають два модульні контролі під час тижнів, вільних від аудиторних занять, їх знання оцінюються у 100-бальній шкалі.

Студенти, які за результатами модульних контролів здобули з навчальної дисципліни не менше від встановленої мінімальної кількості балів, атестуються із виставленням їм державної семестрової оцінки («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно») відповідно до шкали переведення. Студенти, які атестовані з оцінкою «незадовільно» зобов'язані скласти семестрові екзамени. Семестрові екзамени можуть також скласти студенти, які бажають покращити оцінку, отриману за результатами модульних контролів. Оцінювання знань на екзаменах здійснюється у 100-бальній шкалі.

1. Розподіл балів, які отримує студент

Згідно «Тимчасового положення УжНУ про оцінювання успішності студентів відповідно до вимог кредитно-модульної системи» від 15 лютого 2007 р. оцінювання здійснюється за наступною шкалою.

Змістові модулі з дисципліни «Людина доби Середньовіччя: повсякденне життя та ментальність» оцінюються наступним чином:

Модульна контрольна робота	Семінарські заняття	Самостійна робота	Всього
25	30	45	100

Інформація про підсумкову успішність студентів з навчальної дисципліни подається викладачем в деканат.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90-100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням	не зараховано з обов'язковим

		дисципліни	повторним вивченням дисципліни
--	--	------------	-----------------------------------

11. Перелік питань, що виносяться на залік:

1. Зміст терміну «ментальність».
2. Предмет історичної ментальності.
3. Повсякденне життя як напрямок історичних досліджень
4. Французька гуманітарна наука про ментальність.
5. Радянська та пострадянська історіографія про ментальність
6. Постмодерні парадигми у вивченні ментальності.
7. Сприйняття часу.
8. Лінеарність історії та її сприйняття.
9. Сприйняття простору: основні одиниці простору.
10. Вертикальні та горизонтальні сфери простору.
11. Індивид, сім'я, родина та їх сприйняття.
12. Соціальна стратифікація суспільства.
13. Сприйняття дитини та дитинства.
14. Сприйняття жінки.
15. Любов та кохання в середньовічній Європі.
16. Сприйняття душі.
17. Гріх та покаєння.
18. Хвороба та її сприйняття.
19. Смерть та її сприйняття.
20. Сприйняття праці.
21. Свято та його сприйняття.
22. Сприйняття влади. Королівська влада та її репрезентація.
23. Васалітет. Етапи вступу.
24. Інвеститура: символи, типологія.
25. Право, його еволюція та сприйняття.
26. Світ емоцій людини Середньовіччя. Сприйняття краси.
27. Страх і надії людини Середньовіччя.
28. Радощі, смуток і щастя.
29. Архітектура середньовічного міста.
30. Приватне житло бюргера.
31. Свята і видовища в місті.
32. Ігри і розваги городян.
33. Замкова архітектура. Основні атрибути замку-фортеці.
34. Розваги феодалів.
35. Рицарський турнір.
36. Озброєння рицарів.
37. Монастирська архітектура.
38. Монастирське господарство (економіка, майстерні, функції).
39. Розпорядок дня в монастирі.
40. Чернецтво та його сприйняття.
41. Бідність та її сприйняття.
42. Повсякденне життя університетської корпорації.
43. Маргінали та відношення до них в Середньовіччі.
44. Чужі та їх сприйняття в середньовічній Європі.
45. Їжа та напої в Середньовіччі.

12. Рекомендована література

**Навчальні програми, навчально-методичні комплекси,
навчальні посібники, практикуми:**

1. Басовская Н.И. Столетняя война: Учебное пособие. – М.: Высш. школа, 1985. – 184 с.

2. Гуревич А.Я. Проблемы генезиса феодализма в Западной Европе: Учебное пособие. – М.: Высш. школа, 1970.
3. Дворецкая И.А. Западная Европа V-IX вв. Раннее средневековье: Учебное пособие. – М.: Высш. школа, 1990.
4. Д'ячков С.В., Лиман С.І., Сорочан С.Б. Історія середніх вікі: Навч.-метод. посібник. – Харків: ХНУ ім. В.Н.Каразіна, 2006. – 128 с.
5. Заборов М.А. История крестовых походов в документах и материалах. – М.: Высш. школа, 1974.
6. Зарубежная литература средних веков / Сост. Б.И.Пуришев. – М.: Иностранлит., 1974.
7. Історія західноєвропейського Середньовіччя. Хрестоматія / Упорядник М.О.Рудь: Навч. посібник. – К.: Либідь, 2005. – 656 с.
8. История средних веков. В 2 т. : Учебник. / Под ред. С.Д.Сказкина).- М.: Высшая школа, 1977. – Т. 1. – 471 с.; Т. 2. – 336 с.
9. История средних веков. В 2 т.: Учебник для вузов по спец. «История» / Под ред. З.В.Удальцовой и С.П.Карпова.- Т.1. - М.: Высш. школа, 1990. – 495 с.; Т.2. – М.: Высш. школа, 1991. – 400 с.
10. История средних веков. В 2 т.: Учебник / Под ред. С.П.Карпова).- Т. 1. - М.: Изд-во МГУ, 1997. – 640 с.; Т. 2. Раннее Новое время. М.: Изд-во МГУ, 2000. – 432 с.
11. История средних веков. (V-XV века). Хрестоматия. Ч.1. Пособие для учителей / Сост. В.Е.Степанова и А.Я.Шевеленко). – М.: Просвещение, 1980. – 303 с.; Ч.2. (XV-XV11 вв.)- М.: Просвещение, 1974. – 320 с.
12. История средних веков. Учебник для студентов исторических факультетов педагогических институтов / Под ред. Н.Ф.Колесниченко и др. – М.: Просвещение, 1980. – 576 с.
13. История эпохи Каролингов / Сост. М.А.Тимофеева. Отв. Ред. А.С.Сидорова. – М.: Наука, 1999.
14. Каролингская эпоха. Из истории Западной Европы в раннее средневековье: Сб. документов / Сост. А.А.Сванидзе. – казань, 2002.
15. Керецман Н.П. Навчально-методичні матеріали до курсу „Історія середніх віків” для студентів другого курсу історичного факультету. – Ужгород, Вид-во УжНУ, 1998. – 45 с.
16. Керецман Н.П. Методичні вказівки, тематика і плани семінарських занять з історії середніх віків для студентів другого курсу денного відділення історичного факультету. – Ч.І. V-XV ст. - Ужгород, Вид-во УжНУ, 1998. – 33 с.
17. Керецман Н.П. Церква у середньовічній європейській цивілізації. Програма та навчально-методичні матеріали до спецкурсу для студентів історичного факультету. – Ужгород, 2005. – 24 с.
18. Керецман Н.П. Історія середніх віків. Робоча навчальна програма. – Ужгород, 2011. – 64 с.
19. Крижанівська О.О., Крижанівський О.П. Історія середніх віків. Вступ до історії західноєвропейського Середньовіччя. Курс лекцій: Навч. посібник для студентів. – К.: Либідь, 2004. – 368 с.
20. Опыт тысячелетий. Средние века и Возрождение: быт, нравы, идеалы. Хрестоматия. – М.: Юрист, 1996. – 575 с.М.,1996.
21. Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы / Под ред. В.М.Корецкого. – М.: Гос. изд. юрид. лит., 1961. – 950 с.
22. Хрестоматия по истории средних веков. В 3 т. / Под ред. Н.П.Грацианского и С.Д.Сказкина.- Т. 1. Раннее средневековье. – М.: Изд-во соц.-экон. лит, 1961. – 688 с.; Т.2. X-XV века. – М.: Изд-во соц.-экон. лит, 1963. – 751 с.

Джерела:

23. Агрикультура в памятниках западного средневековья / Под ред. О.А. Добиаш-Рожественской й М.И. Буреного. - М., Л., 1936.
24. Антология педагогической мысли христианского средневековья / Сост. й ред. В.Г.

- Безрогов. О.И. Варьяш. - М., 1994. - Т. 1-2.
25. Антология мировой правовой мысли. В 5 т. – Т.2. Европа V-XVII вв. / Нац. Обществ.-научн. фонд; Руководитель науч. проекта Г.Ю.Семигин. – М.: «Мысль», 1999. – 829 с.
  26. Библиотека в саду: Писатели античности, средневековья и Возрождения о книге, чтении, библиофильстве / Сост. В.А.Эльвова. – М.: Книга, 1985. – 255 с.
  27. Опыт тысячелетия. Средние века и эпоха Возрождения: быт, нравы, идеалы. - Москва, 1996.
  28. Памятники средневековой латинской литературы IV-VII вв. – М., 1998.
  29. Памятники средневековой латинской литературы IV—XI вв. - М., 1970.
  30. Памятники средневековой латинской литературы X—XII вв. - М., 1972.
  31. Послушник и школяр, наставник и магистр. Средневековая педагогика в лицах и текстах: Учебное пособие / Сост. и отв. ред. В.Г.Безрогов; Под общ. ред. Т.Н.Матулис. – М.: Изд-во РОУ, 1996. – 416 с.
  32. Социальная история средневековья / Под ред. Е.А. Косминского и А.Д. Удальцова. – М- Л., 1927. - Т. 1, 2.
  33. Стасюлевич М. История средних веков в ее писателях и исследованиях новейших ученых. В 3 т. От падения Римской империи до Карла Великого (176-768 гг.); От Карла Великого до Крестовых походов (768-1096 гг.); Крестовые походы (1096-1291 гг.)– М.: ООО «Издательство АСТ»; СПб.: ООО «Издательство «Полигон», 2001. (библиотека мировой истории).

Література:

34. Абрамсон М.Л. Алессандра Строчи и ее семья (Флоренция, XV век) // Человек в мире чувств. Очерки по истории частной жизни в Европе и некоторых странах Азии до начала нового времени / Отв. Ред. Ю.Л.Бессмертный. – М.: Российск. гос. гуманит. ун-т, 2000. - С. 29-69.
35. Антонетти П. Повседневная жизнь Флоренции во времена Данте / Пер. с франц. И предисл. В.Д.Балакина. – М.: Мол. Гвардия, 2004. – 287 с.
36. Арнаутова Ю.Е. Колдуны и святые: Антропология болезни в средние века. – СПб.: Алатейя, 2004. – 398 с.
37. Арьес Ф. Ребенок и семейная жизнь при старом порядке / Пер. с франц. Я.Ю.Старцева при участии В.А.Бабинцева. - Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 1999. – 416 с.
38. Бартелеми Д. Рыцарство: От древней Германии до Франции XII в. / пер. с франц. М.Ю.Некрасова. – СПб.: ЕВРАЗИЯ, 2012. – 584 с.
39. Бартлетт Р. Становление Европы: Экспансия, колонизация, изменения в сфере культуры. 950-1350 гг. / Пер. с англ. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2007. – 432 с.
40. Баткин Л.М. Заметки о современном историческом разуме // Казус: Индивидуальное и уникальное в истории. 2000. / Под ред. Ю.И.Бессмертного, М.А.Бойцова. - М.: Российск. гос. гуманит. ун-т, 2000. - С. 62-96.
41. Баткин Л.М. Европейский человек наедине с собой. Очерки о культурно-исторических основаниях и пределах личного самосознания. - М.: Российск. гос. гуманит. ун-т, 2000. – 1005 с.
42. Бахтин М.М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса. – М.: Худож. лит., 1990. – 543 с.
43. Бергер Е.Е. Черная смерть // Средние века. – Вып. 65. – М.: 2004. – С.335-339.
44. Берман Г. Дж. Западная традиция права: эпоха формирования / Пер. с англ. – 2-е изд. – М.: Изд-во МГУ: Издательская группа ИНФРА.М-НОРМА, 1998. – 624 с.
45. Бессмертный Ю. Жизнь и смерть в средние века. - Л., 1991.
46. Бессмертный Ю.Л. Это странное ограбление // Казус: Индивидуальное и уникальное в истории. 1996. / Под ред. Ю.И.Бессмертного, М.А.Бойцова. - М.: Российск. гос. гуманит. ун-т, 1997. - С. 29-40.
47. Бессмертный Ю.Л. Скорбь о близких в XII-XIII веках (по материалам англо-французской литературы) // Человек в мире чувств. Очерки по истории частной жизни

- в Европе и некоторых странах Азии до начала нового времени / Отв. Ред. Ю.Л.Бессмертный. – М.: Российск. гос. гуманит. ун-т, 2000. – С. 243-261.
48. Бессмертный Ю.Л. Многоликая история (Проблема интеграции микро- и макроподходов) // Казус: Индивидуальное и уникальное в истории. 2000. / Под ред. Ю.И.Бессмертного, М.А.Бойцова. – М.: Российск. гос. гуманит. ун-т, 2000. – С. 52-61.
49. Бессмертный Ю.Л. Иная история (Вместо послесловия к статье П.Фридмана и Г.Спигел) // Там же. – С. 165-177.
50. Бицилли П.М. Эементы средневековой культуры. – СПб.: Мифрил, 1995. – 244 с.
51. Блок М. К сравнительной истории европейского общества (перевод с французского И.К.Стаф) // Одиссей. Человек в истории. Русская культура как исследовательская проблема. 2001. – М.: Наука, 2001. – С. 65-93.
52. Блок М. Феодальное общество / Пер. с франц. М.Ю.Кожевниковой. – М.: Издательство им. Сабашниковых, 2003. – 504 с.
53. Блок М. Короли-чудотворцы. Очерк представлений о сверхестественном характере власти, распространенных преимущественно во Франции и в Англии. – М., 1998.
54. Богословие в культуре средневековья. – К.: Христианское братство «Путь к истине», 1992. –
55. Бойцов М.А. «Ребенок и глупец избрали короля...» // Казус: Индивидуальное и уникальное в истории. 1996. / Под ред. Ю.И.Бессмертного, М.А.Бойцова. – М.: Российск. гос. гуманит. ун-т, 1997. – С. 111-136.
56. Бойцов М.А. Герцог, его слуга и смерть (Австрия, XV век) // Человек в мире чувств. Очерки по истории частной жизни в Европе и некоторых странах Азии до начала нового времени / Отв. Ред. Ю.Л.Бессмертный. – М.: Российск. гос. гуманит. ун-т, 2000. – С. 303-338.
57. Бондарко Н.А. Проблема долга в лирике миннезингера Фридриха фон Хаузена // Средние века. – Вып. 60. – М.: Наука, 1997. – С. 288-298.
58. Брюнель-Лобришон Ж., Дюамель-Амадо К. Повседневная жизнь во времена трубадуров XII-XIII века / Пер. с франц., предислов. Е.Морозовой. – М.: Молодая гвардия, 2003. – 414 с. – (Живая история. Повседневна жизнь человечества).
59. Бусыгин А.В. Из истории символики королевской власти в средневековой Норвегии (К истолкованию одного сна в «Саге о Сверрире») // Средние века. – Вып. 65. М.: Наука, 2004. – С. 117-124..
60. Вагнер Ф. Средневековые представления о взвешивании души и их истоки / Пер. Ю.Арнаутовой // Средние века. – Вып. 63. – М.: Наука, 2002. – С. 88-98.
61. Варьяш И.И. Королевская власть и право иноконфессиональных общин в Арагоне XIV-XV в. (на примере права мусульман) // Средние века. – Вып. 60. – М.: Наука, 1997. – С. 240-253.
62. Варьяш И.И. Мусульманская женщина в христианском социуме // Судьбы и образы женщин Средневековья. – СПб.: Изд-во «Алатейя», 2001. – С. 61-96.
63. Варьяш О.И. Три мифа португальской истории // Там же. – С. 169-183.
64. Варьяш О.И. Чудо и повседневность в реальности средневекового города // Средние века. _ Вып. 60. – М.: Наука, 1997. – С. 196-201.
65. Вейс Г. История цивилизации: архитектура, вооружение+, одежда, утварь: Иллюстрированная энциклопедия. В 3 т. - Т.1. Классическая древность (до IV в.). – М.: АО Изд-во ЭКСМО-Пресс, 1998. – 752 с.; Т.2. «Темные века» и Средневековье (IV-XIV вв.). - М.: АО Изд-во ЭКСМО-Пресс, 1998. – 600 с.; Т.3. Новое время (XIV-XIX вв.). - М.: АО Изд-во ЭКСМО-Пресс, 1998. – 768 с.
66. Веселовский А. Женщины и старинные теории любви. – М.: СП «Интербук», 1990. – 96 с. – (Репринтное воспроизводство).
67. Виолле-ле-Дюк Э.Э. Жизнь и развлечения в средние века / Культура средних веков в памятниках исторической мысли Франции. Пер. с франц. Некрасова М.Ю.; статья о Виолле-ле-Дюке профессора Кирпичникова А.Н.; научная редакция Милютенко Н.И.; составление Еременко С.Е. – СПб.: «Евразия», 1997. – 384 с.

68. Власть, право, религия: взаимосвязь светского и сакрального в средневековом мире. Сб. ст. под ред. Н.А.Селунской. – М.: ИВИ РАН, 2001. – 244 с.
69. Габдрахманов П.Ш. Средневековые крестьяне и их семьи: демографическое исследование северофранцузской деревни VIII-XI веков (по данным грамот). – М.: «Памятники исторической мысли», 1996. – 248 с.
70. Габдрахманов П.Ш. «Что в имени тебе моем?» Семья и имя во Фландрии XII-XIII веков // Человек в мире чувств. Очерки по истории частной жизни в Европе и некоторых странах Азии до начала нового времени / Отв. Ред. Ю.Л.Бессмертный. – М.: Российск. гос. гуманит. ун-т, 2000. – С. 70-84.
71. Габдрахманов П.Ш. Имя, семья и familia во Фландрии XII-XIII веков: К вопросу о социальных рамках частной жизни средневекового простолюдина // Средние века. – Вып. 62. – М.: Наука, 2001. – С. 120-136.
72. Гис Ф., Гис Дж. Брак и семья в Средние века / Пер. с англ. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2002. – 384 с.
73. Говар К. Прослывшие ведьмами: четыре женщины, осужденные прево парижа в 1390-1391 годы // Казус: Индивидуальное и уникальное в истории. 2000. / Под ред. Ю.И.Бессмертного, М.А.Бойцова. – М.: Российск. гос. гуманит. ун-т, 2000. – С. 221-236.
74. Город в средневековой цивилизации Западной Европы. В 4 т. – Т. 1. Феномен средневекового урбанизма. – М.: Наука, 1999. – 390 с.
75. Город в средневековой цивилизации Западной Европы. В 4 т. – Т.2. Жизнь города и деятельность горожан. – М.: Наука, 1999. – 345 с.
76. Город в средневековой цивилизации Западной Европы. В 4 т. – Т.3. Человек внутри городских стен. Формы общественных связей. – М.: Наука, 2000. – 378 с.
77. Город в средневековой цивилизации Западной Европы. В 4 т.. – Т.4. Extra muros: город, общество, государство. – М.: Наука, 2000. – 354 с.
78. Городская культура. Средневековье и начало нового времени. – Л.: Наука, 1986.
79. Гуревич А.Я. Человеческое достоинство и социальная структура. Опыт прочтения двух исландских саг // Одиссей. Человек в истории. Культурная история социального. 1997. – М.: Наука, 1998. – С. 5-30.
80. Гуревич А.Я. Избранные труды. – Т.1. Древние германцы. Викинги. – М.-СПб.: Университетская книга, 1999. – 360 с.; Т.2. Средневековый мир (Категории средневековой культуры. Средневековый мир: культура безмолвующего большинства). – М.-СПб.: Университетская книга, 1999. – 560 с.
81. Гуревич А.Я. От пира к лену // Одиссей. Человек в истории. Трапеза. 1999. – М.: Наука, 1999. – С. 7-13.
82. Данилова И.Е. Итальянский город XV века. М Реальность, миф, образ. – М.: Российск. гос. гуманит. ун-т, 2000. – 253 с.
83. Даркевич В.П. Аргонавты Средневековья. – М.: Наука, 1976.
84. Даркевич В.П. Народная культура Средневековья. – М.: Наука, 1992.
85. Двор монарха в средневековой Европе: явление, модель, среда / Под ред. Н.А.Хачатурян. – Вып. 1. – М.; СПб.: Алатайя, 2001. – 352 с.
86. Девятайкина И. Музы Петрарки: Летта, Лаура и Франческа // Судьбы и образы женщин Средневековья. – СПб.: Изд-во «Алатайя», 2001. – С. 17-28.
87. Делюмо Ж. Грех и страх: Формирования чувства вины в цивилизации Запада (XIII-XVIII вв.) / Пер. с франц. И.Б.Иткина, Е.Э.Ляминой, Е.И.Лебедевой, А.Г.Пазельской под ред. Д.Э.Харитоновича. – Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2003. – 752 с.
88. Делюмо Ж. Ужасы на Западе / Пер. с франц. – М., 1994.
89. Дефурно М. Повседневная жизнь в эпоху Жанны д'Арк / Пер. с франц. Васильковой Н.Ф. – СПб.: Издательская группа «Евразия», 2002. – 320 с.
90. Добиаш-Рождественская О.А. Культура западноевропейского Средневековья. М.: Наука, 1987.
91. Добиаш-Рождественская О.А. Крестом и мечом. Приключения Ричарда I Львиное Сердце. – М.: Наука, 1991. – 110 с.

92. Другие средние века. К 75-летию А.Я.Гуревича / Сост. И.В.Дубровский, С.В.Оболенская, М.Ю.Парамонова. – М.-СПб.: Университетская книга, 1999. – 463 с.
93. Дюби Ж. Европа в Средние века / Пер. с франц. В.Колесникова. – Смоленск: «Полиграмма», 1994. – 320 с.
94. Дюби Ж. История Франции. Средние века. От Гуго Капета до Жанны д'Арк. 987-1460 / пер. с франц. Г.А.Абрамова, В.А.Павлова. – М.: Междунар. Отношения, 2000. – 416 с.
95. Дюби Ж. Трехчастная модель, или Представление средневекового общества о себе самом / Пер. с франц. Ю.А.Гинзбург. – М.: Язык русской культуры, 2000. – 320 с.
96. Дюби Ж. Время соборов: искусство и общество 980-1420 годов / пер. с франц. М.Ю.Рожновой, О.Е.Ивановой; коммент. Д.Э.Харитоновича. – М.: Ладомир, 2002. – 379 с.
97. Жильсон Э. Философия в Средние века / Пер. с франц. – М., 2004.
98. Зайбт Ф. Блиск і вбогість Середньовіччя. Історія з початком і кінцем / Пер. з нім. Х.Назаркевич, наук. ред. Ростислав Паранько. – Львів: Вид-во Українського Католицького Університету, 2009. – 512 с.
99. Зарецкий Ю.П. Читая тересу авильскую: монахиня и исповедник («Книга жизни». Гл. 5. 3-6) // Средние века. – Вып. 60. – М.: Наука, 1997. – С. 185-201.
100. Зарецкий Ю.П. Тайна монахини (о сказанном и несказанном «Книгой жизни Терезой Авильской // Судьбы и образы женщин Средневековья. – СПб.: Изд-во «Алатейя», 2001. – С. 97-122.
101. Зверева В.В. «Новое солнце на Западе»: образ Беды Достопочтенного в средневековых легендах // Казус: Индивидуальное и уникальное в истории. 2000. / Под ред. Ю.И.Бессмертного, М.А.Бойцова. - М.: Российск. гос. гуманит. ун-т, 2000. - С. 299-318.
102. Иванов В.Г. История этики средних веков. – СПб.: Изд-во «Лань», 2002. – 464 с.
103. Иванов К.А. Многоликое средневековье. - М.: Алатейя, 1996. – 432 с.
104. Иванов К.А. Трубадурры, труверы, миннезингеры. – М.: 1997.
105. История всемирной литературы. В. 9 т. – Т. 2-3. - М.: 1984-1985.
106. Історія європейської ментальності / За ред. Петера Дінцельбахера / Пер. з нім. Володимир Кам'янець. – Львів: Літопис, 2004. – 720 с.
107. История тела: В 3 т. / Под ред. Алена Корбена, Жан-Жака Куртина, Жоржа Вигарелло. – Т.1. От Ренессанса до эпохи Просвещения / Пер. с франц. М.С.Неклюдовой, А.В.Стоговой. – М.: Новое литературное обозрение, 2012. – 480 с.
108. Калмыкова Е.В. Столетняя война и формирование английского национального самосознания // Средние века. – Вып. 62. – М.:Наука, 2001. – С. 103-119.
109. Кардини Ф. Истоки средневекового рыцарства. – Сретенск: МЦИФИ, 2000. – 352 с.
110. Кардини Ф. Европа и ислам: история непонимания / Серия «Становление Европы» / Пер. с итал. А.Карловой, А.Митрофанова. – СПб.: «Александрия», 2007. – 332 с.
111. Карсавин Л.П. Культура средних веков. – К.: Символ AirLand, 1995. – 208 с.
112. Квенеллы М. и Ч.Г.Б. Повседневная жизнь в Англии во времена англосаксов, викингов и норманов / Пер. с англ. Ковалева Т.В. – СПб.: Евразия, 2002. – 384 с.
113. Керецман Н.П. Середньовічна церква в іменах, термінах і назвах: Глосарій. – Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2015. – 302 с.
114. Киселева Л.И. Западноевропейская книга XIV-XV вв. – Л.: Наука, 1985.
115. Контамин Ф. Война в Средние века / Пер. с франц. Ю.П.Малинина, А.Ю.Карачинского, М.Ю.Некрасова; под ред. Ю.П.Малина. – СПб.: Ювента, 2001. – 416 с.
116. Коплстон Ф.Ч. История средневековой философии / Пер. с англ.И.Борисовой; Послесл. М.Гарнцева. М.: Энигма, 1997. – 512 с.

117. Копосов Н.Е. О невозможности микроистории // Казус: Индивидуальное и уникальное в истории. 2000. / Под ред. Ю.И.Бессмертного, М.А.Бойцова. - М.: Российск. гос. гуманит. ун-т, 2000. - С. 33-51.
118. Королевский двор в политической культуре средневековой Европы / Отв. ред. Н.А.Хачатурян; Московский государственный университет; Ин-т всеобщей истории. - М.: Наука, 2004. - 540 сь.
119. Краснова И.А. Выдающиеся женщины Флоренции: жены изгнанников и вдовы // Судьбы и образы женщин Средневековья. - СПб.: Изд-во «Алатейя», 2001. - С. 29-60.
120. Краснова И.А. Толерантность и миролюбие в обыденном сознании флорентийских граждан // Средние века. - Вып. 63. - М.: Наука, 2002. - С. 154-171.
121. Курціус Е.Р. Європейська література і латинське середньовіччя / Пер. з нім. Анатолій Онишко. - Львів: Літопис, 2007. - 752 с.
122. Ле Гофф Ж. Другое средневековье: Время, труд и культура Запада / Пер. с франц. С.В.Чистяковой и Н.В.Шевченко под ред. В.А. Бабинцева. - Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2000. - 328 с.
123. Ле Гофф Ж. Людовик IX Святой / пер. с франц. В.И.Матузовой; коммент. Д.Э.Харитоновича. - М.: Ладомир, 2001. - 800 с.
124. Ле Гофф Ж. Интеллектуалы в Средние века / Пер. с франц. АМ.Рудкевича. 2-е изд. - СПб.: Изд-во С.-Петербур. Ун-та, 2003. - 160 с.
125. Ле Гофф Ж. Цивилизация средневекового Запада / Пер. с франц. Под общ. Ред. В.А.Бабинцева; послеслов. А.Я.Гуревича. Екатеринбург: У-Фактория, 2007. - 560 с.
126. Ле Гофф Ж. Середньовічна уява / Пер. з франц. Яреми Кравця. - Львів: Літопис, 2007. - 350 с.
127. Ле Руа Лядюри Э. Монтайю, окситанская деревня (1294-1324) / Пер. с франц. В.А.Бабинцева и Я.Ю.Старцева. - Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2001. - 544 с.
128. Лучицкая С.И. Идея обращения иноверцев в хрониках первого крестового похода // Одиссей. Человек в истории. Культурная история социального. 1997. - М.: Наука, 1998. - С. 121-143.
129. Лучицкая С.И. Мусульмане в иллюстрациях к хронике Гийома Тирского: визуальный код инаковости // Одиссей. Человек в истории. Трапеза. 1999. - М.: Наука, 1999. - С. 245-270.
130. Люшер А. Французское общество времен Филиппа Августа / Пер. с франц. к. и. н. Цыбулько Г.Ф. - СПб.: Евразия, 1999. - 414 с.
131. Малинин Ю.П. «И все объаты пламенем любовным, без помыслов дурных» // Казус: Индивидуальное и уникальное в истории. 1996. / Под ред. Ю.И.Бессмертного, М.А.Бойцова. - М.: Российск. гос. гуманит. ун-т, 1997. - С. 55-86.
132. Малинин Ю.П. Франция в эпоху позднего средневековья. Материалы научного наследия / Сост., отв. ред. М.В.Анникиев, А.Ю.Карачинский, В.В.Шишкин. - СПб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2008. - 452 с.
133. Марчукова С.М. Естественнонаучные представления в средневековой Европе. - СПб., 1999.
134. Мулен Л. Повседневная жизнь средневековых монахов Западной Европы. X-XV века / Пер. с франц. Т.А.Чесноковой под ред. В.Д.Балакина; Научн. ред. и послеслов. Т.Д.Сергеевой. - М.: Молодая гвардия, 2002. - 346 с.. - (Живая история. Повседневная жизнь человечества).
135. Одисей. Человек в истории. Личность и общество. 1990. - М.: Наука, 1990. - 222 с.
136. Одиссей. Человек в истории. Культурно-антропологическая история сегодня. 1991. - М.: Наука, 1991. - 192 с.
137. Одиссей. Человек в истории. Культурная история социального. 1997. - М.: Наука, 1998. - 379 с.
138. Одиссей. Человек в истории. Личность и общество: проблемы самоидентификации. 1998. М.: Наука, 1999. - 399 ст.

139. Одиссей. Человек в истории. Трапеза. 1999. – М.: Наука, 1999. – 340 с.
140. Одиссей. Человек в истории. История в сослагательном наклонении? 2000. – М.: Наука, 2000. – 344 с.
141. От глиняной таблички к университету: Образовательные системы Востока и Запада в эпоху Древности и Средневековья: Учеб. Пособие / Под ред. Т.Н.Матулис. – М.: Изд-во РУДН, 1998. – 351 с.
142. Попенсков А.С. К образу пира в средневековой ирландской литературе // Одиссей. Человек в истории. Трапеза. 1999. – М.: Наука, 1999. – С. 100-108.
143. Попова Г.А. Вдова – беззащитная жертва или свободная женщина // Судьбы и образы женщин Средневековья. – СПб.: Изд-во «Алатейя», 2001. – С. 157-168.
144. Право в средневековом мире. Вып. 2-3.- СПб.: Алатейя, 2001. – 346 с.
145. Рабинович В.Л. Алхимия как феномен средневековой культуры. – М.: Наук, 1979.
146. Рассел Б. Історія західної філософії / Пер. з англ. П.Лісняка, П.Таращука. – К.: Основи, 1995. – 759 с.
147. Рейт Дж. Географические представления в эпоху Крестовых походов / Пер. с англ. М.: Наука, 1988.
148. Руа Ж.Ж. История рыцарства. 2-е изд. – М.: Алатейя, 2001. – 284 с.
149. Ружмон дені де. Любов і західна культур / Пер. з франц. Ярина тарасюк. – Львів: Літопис, 2000. – 304 с.
150. Саду Ж. Алхимия и золото. Жизнеописания, гипотезы, факты, истории / Пер. с англ. – К., 1995.
151. Сапронов П.А. Власть как метафизическая и историческая реальность. – СПб.: «Церковь и культура», 2001. – 816 с.
152. Словарь средневековой культуры / Под ред. А.Я.Гуревича. – М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2003. – 632 с.
153. Смирнов А.А. История западноевропейской литературы. Средние века и Возрождение. – М.: 2000.
154. Средневековый мир в терминах, именах и названиях: Словарь-справочник / научн. Ред. В.А.Федосик, Е.Д.Смирнова; сост. Е.Д.Смирнова. – Минск: Беларусь, 1999. – 383 с.
155. Судьбы и образы женщин Средневековья. – СПб.: Изд-во «Алатейя», 2001. – 238 с.
156. Тогоева О.И. Несостоявшийся поединок: Уилья Фелтон против Бертрана Дюгеклена // Казус: Индивидуальное и уникальное в истории. 1996. / Под ред. Ю.И.Бессмертного, М.А.Бойцова. - М.: Российск. гос. гуманит. ун-т, 1997. - С. 199-212.
157. Тогоева О.И. В ожидании смерти: молчание и речь преступников в зале суда (Фанция, XIV век) // Человек в мире чувств. Очерки по истории частной жизни в Европе и некоторых странах Азии до начала нового времени / Отв. Ред. Ю.Л.Бессмертный. – М.: Российск. гос. гуманит. ун-т, 2000. - С. 262-302.
158. Тогоева О.И. Брошенная любовница, старая сводня, секретарь суда и его уголовный регистр (Интерпретация текста или интерпретация интерпретации) // Казус: Индивидуальное и уникальное в истории. 2000. / Под ред. Ю.И.Бессмертного, М.А.Бойцова. - М.: Российск. гос. гуманит. ун-т, 2000. - С. 237-263.
159. Тогоева О.И. О казусах и судебных прецедентах (Вместо заключения) // Там же. – С. 264.272.
160. Уваров П.Ю. Апокатастасис, или основной инстинкт историка // Казус: Индивидуальное и уникальное в истории. 2000. / Под ред. Ю.И.Бессмертного, М.А.Бойцова. - М.: Российск. гос. гуманит. ун-т, 2000. – С. 15-32.
161. Уваров П.Ю. О невозможном и плодотворном // Там же. – С. 118-124.
162. Университеты Западной Европы. Средние века. Возрождение. Просвещение. – Иваново, 1990.

163. Усков Н.Ф. «Солнце взошло на Западе»: Санкт-Галленский монастырский патриотизм в раннее средневековье // Средние века. – Вып 60. – М.: Наука, 1997. – С. 118-142.
164. Усков Н.Ф. Обращение в монашество в мыслях и чувствах монаха XI века (К проблеме личности Отлоха Санкт-Эммерамского) // Человек в мире чувств. Очерки по истории частной жизни в Европе и некоторых странах Азии до начала нового времени / Отв. Ред. Ю.Л.Бессмертный. – М.: Российск. гос. гуманит. ун-т, 2000. - С. 389-434.
165. Усков Н.Ф. Десять странных парижан // Там же. – С. 435-470.
166. Флори Ж. Идеология меча. Предистория рыцарства. – СПб., 1999.
167. Флори Ж. Повседневная жизнь рыцарей в Средние века / Пер. с франц. Ф.Ф.Нестерова. – М.: Молодая гвардия, 2006. – 356 с. – (Живая история. Повседневная жизнь человечества).
168. Фридман П., Спигел Г. Иное средневековье в новейшей американской медиэвистике // Казус: Индивидуальное и уникальное в истории. 2000. / Под ред. Ю.И.Бессмертного, М.А.Бойцова. - М.: Российск. гос. гуманит. ун-т, 2000. - С. 125-164.
169. Шивельбуш В. Смаки раю: Соціальна історія прянощів, збудників та дурманів / Пер. з нім. Юрка Прохаська. – К.: Вид-во «Часопис «Критика», 2007. – 255 с.
170. Шоссинан-Ногаре Ги. Повседневная жизнь жен и возлюбленных французских королей (от Агнессы Сорель до мариин-Антуанетты) / пер. с франц. С.В.Архиповой; предисл. И научн. Ред. А.П.левандовского. – М.: Молодая гвардия, 2003. – 249 с. - (Живая история. Повседневная жизнь человечества).
171. Харитонович Д.Э. Альберт Великий и естественнонаучное знание XIII века (на примере «Mineralia») // Одиссей. Человек в истории. Русская культура как исследовательская проблема. 2001. – М.: Наука, 2001. – С. 255-286.
172. Хейзинга Й. Homo ludens. В тени завтрашнего дня / Пер. с нидерланд. / Общ. ред и послесл. Г.М.Тавризян. – М.: Издательская группа «Прогресс», «Прогресс-академия», 1992. – 464 с.
173. Хейзинга Й. Осень Средневековья: Соч. в 3-х тт. – Т. 1: / Пер. с нидерланд., вступ. ст. и общ. Ред. Уколовой В.И. – М.: Издательская группа «Прогресс» - «Культура», 1995. – 416.
174. Ястребицкая А.Л. «Приспособление к себе», или эффект Бобчинского» // Казус: Индивидуальное и уникальное в истории. 2000. / Под ред. Ю.И.Бессмертного, М.А.Бойцова. - М.: Российск. гос. гуманит. ун-т, 2000. – С. 108-117.
175. Эксле О.Г. Миф о средневековье // Одиссей. Человек в истории. Трапеза. 1999. – М.: Наука, 1999. – С. 271-284.
176. Эксле О.Г. Культурная память под воздействием историзма // Одиссей. Человек в истории. Русская культура как исследовательская проблема. 2001. – М.: Наука, 2001. – С. 176-198.
177. Ястребицкая А.Л. Западная Европа в XI-XIII вв. Эпоха. Быт. Костюм- М.: Наука, 1978.